

היינו כחולמים

שיחה מפי הרב יהושע שפירא

בעריכת צביקי הירש

דווקא כיום, עם הגאולה המתעוררת, עולה בכל תוקפה קושיית הגלות - כיצד זה ייתכן שלגלות חיים משלה, עצמאיים, ממשיים ובעלי תוקף? שתי דמויות אגדתיות המוכרות לנו היטב - חוני המעגל ואליהו הנביא זכור לטוב - ניצבו כנגד תודעת תעתועים זאת.

בשורת הגאולה המהדהדת באוזנינו בדורות האחרונים, הולכת ונושאת אותנו ממחשכי הגלות לאורה של ארץ-ישראל.

המעבר אינו פשוט.

אנו נדרשים לעזוב את כל אשר מצאנו בו עוד מעט מרגוע לנפשנו, להיתלש מסביבה אליה עמלנו להתרגל מזה כאלפיים שנה, לנטוש את כל אלו ולהיענות שנית לקריאת "לך לך". מכאן מתחוויר לפתע, כי דווקא הגאולה, המעוררת את קושי העזיבה, היא זאת המגלה לנו עד כמה אמנם נקשרנו לחיינו שבגלות, היא המגלה כי אותה קריאת "לך לך" הריהי קריאה לעזיבת "ארצך ומולדתך".

הקושיה עולה מאליה.

האמנם חיים של ממש מצאנו בגלותנו? ! הייתכן כי הגלות, שכה ציפינו לסיומה בכל עת, מהווה מערכת חיים שלימה ועצמאית? ! הלא כל תשוקתנו מאז ומעולם היתה לשוב לארצנו. גם כיום אנו ממשיכים ומתפללים מדי יום ביומו "ולירושלים עירך ברחמים תשוב", מצפים כי במלואם יתקיימו בנו דברי הנביא "הנה אני פותח את קברותיכם"¹, ואיך זה יידמו הקברים למקום בו מתנהלים חיים מלאים ועשירים? ! כיצד תיתכן האשליה כי לגלות חיים איתנים משלה? !

ראייה, שאינה ככולה בקטנות העולם הזה נדרשת לנו כדי להתמודד עם תודעת הגלות המתעתעת בנו ונדמית כדבר שיש בו ממש. שתי דמויות בהיסטוריה מתבלטות בייחודן כדמויות שהן "לא מהעולם הזה", ושתי אלו אזורו עוז, וקראו תגר על תעתוע מציאות הגלות.

¹ יחזקאל לו יב

כבן בית לפניך

חוני המעגל - דמות אגדית הזכורה לנו מילדות, מאותו סיפור בו הוריד מטר בתפילתו. לא דבר הלכה השאיר לנו חוני, אף לא דבר אגדה - פשוט סיפור. למעשה, כל הידוע לנו על אודות חוני המעגל מסתכם בשני סיפורים בלבד. האחד הוא סיפור המטר המפורסם, והשני, הידוע אף הוא, מסופר כגמרא בהמשך לסיפור הנ"ל, ומובא כאן בתרגום חופשי:

אמר ר' יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק (= חוני) היה מצמער על מקרא זה: "שיר המעלות. בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים". אמר: "האם יש מי שנם שבעים שנה בחלום?!"

יום אחד היה הולך בדרך, ראה את אותו אדם שהיה נומע חרוב.

אמר לו: "לכמה שנים מוען החרוב פירות?"

אמר לו: "לשבעים שנה".

אמר לו: "האם פשוט לך שתחיה שבעים שנה?"

אמר לו: "אני, עולם עם חרובים מצאתי. כשם ששתלתי לי אבותי, שותל גם אני לבני".

ישב וכרך לו לחם. חטפתו שינה, נדרם. חזרה עליו שן סלע, נכסה מהעין וישן שבעים שנה. כאשר קם ראה את אותו אדם, שהיה מלקט מהחרוב.

אמר לו: "אתה הוא ששתלת אותי?"

אמר לו: "כן בנו אני".

אמר לו: "אם כן, משמע שישנתי שבעים שנה".

ראה את תמורו שנולדו לו עדרים עדרים. הלך לביתו.

אמר להם: "בנו של חוני, האם קיים?"

אמרו לו: "בנו איננו, בן בנו ישנו".

אמר להם: "אני חוני".

לא האמינוהו.

הלך לבית המדרש שמע את רבנן האומרים כי מאירות השמעות כבשנותיו של חוני המעגל, שבשעה שהיה עולה לבית המדרש כל קישיה, שהיתה להם, לרבנן, היה מתרץ להם.

אמר להם: "אני הוא".

לא האמינוהו, ולא חלקו לו כבוד כראוי לו. חלשה דעתו, ביקש רחמים ומת.

אמר רבא: הוא שאומרים האנשים - או חברותא או מיתותא.

תענית כג ע"א

חוני הוא דמות פלאית שמימית. מערכת היחסים בינו לה' יתברך היא מסוג שאיננו רגילים בו, עד שאף חכמים לא לגמרי ידעו כיצד להתמודד איתו. לאחר שחוני בתפילתו לא רק מוריד מטר אלא אף מכוונו ופוסקו כרצונו, שולח לו שמעון בן שטח: "אלמלא חוני אתה, גזרתי עליך נידוי... אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום, ועושה לך רצונך, ככך שמתחטא על אכיו, ועושה לו רצונו, ואומר לו: 'אבא, הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים ורימונים', ונותן לו...". נדמה כי אין הוא אחד מאיתנו, הוא שרוי במקום אחר לגמרי. אין הוא נמנה על חובשי בית-המדרש הרגילים. רק לפעמים, בשעה שהוא עולה לבית המדרש, מאירות השמועות, והקושיות כולן מתורצות כאחת. ככל הנוגע לו, אין הוא זקוק לגשם. האם יש מי, שרואה שיצא רוב אדר ולא ירדו גשמים, ולא מבין מדעתו כי עת בצורת היא? מדוע לא התפלל חוני בטרם שלחו אליו חכמים על כך? במעגל של חוני, הגשם והגשמיות אינם משחקים תפקיד.

דמותו היא דמות הצדיק הנסתר, הנחבא אצל ה' יתברך, בדומה לרבי חנינא בן דוסא אשר די לו בקב חרוכים מערב שבת לערב שבת, אולם שאר העולם ניזון בעבורו. חוני עצמו מעיד בתפילתו כי בן בית הוא אצל ה' יתברך. הוא מלא חן ומתיקות אין קץ. היש אבא שיפנה עורף לתחנוניו של בן שכזה? אכן, חונן ה' את העולם כולו בעבורו.

הגלות כחלום תעוף?

התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה - לא בכל שעה נדמה חוני כבן. זקוק הוא למעגל שלו, עליו להתכנס אל המקום המיוחד לו אצל ה'. הוא עוזב לשעה את העולם הזה ואת יושביו, ובשעה שכל העולם מעבר זה של המעגל והוא מעברו השני, רק אז הוא פועל את פעולתו. אולם, לא נִיחא לחוני בכך כלל וכלל, הוא חפץ לבקוע את השניות הזאת שבין שני עברי המעגל. כל ימיו הוא מצטער עליה.

"בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" - גלות בכל בת שבעים שנים היא, ובסיומן - שיבת ציון. "ימי שנתינו בהם שבעים שנה" אומר דוד המלך. תקופה זו של שבעים שנה היא תקופה של חיים שלמים - תקופה של סגירת מעגל. זהו פרק זמן העומד ומתקיים בפני עצמו.² ועל תקופה זו של שבעים שנות גלות מבשר דוד המלך ואומר "היינו כחולמים". בשוב ה' את שיבת ציון לא תהיה הגלות אלא אפיזודה חולפת.

האמנם? ! - תוהה חוני - היתכן שינה של שבעים שנה? !? היתכנו חיים שלמים בעלי תודעה משלהם אשר כחלום יעופו? ! מציאות תקיפה שאיננה אלא דמיון? ! את קושיותיהם של חכמים, את כולן יכול חוני לתרץ. אולם קושייה אחת הוא נושא כל ימיו ואין מי שיתרצה. כל ימיו של אותו צדיק הוא קרוע בין "חוני" ובין "המעגל", בין מי שחונן ונותן לעולם הזה החסר בכל מיני חסרונות, ובין מי שמתכנס למקום אחר, שם הכל א-להי, שם אין כלל גלות, הוא קרוע בין שתי דמויות הפוכות זו מזו אשר נראות שתייהן כה ממשיות.³

העם ההולכים בחושך, העם היוצא לגלות בכל, שומע את קולו של ירמיהו הנביא קורא באוזניו "בנו בתים ושבו, ונטעו גנות ואכלו את פרין. קחו נשים והולידו בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו... ואל תשמעו אל חלומותיכם אשר אתם מחלמים... כי לפי מלאת לבכל שבעים שנה אפקוד אתכם".⁴ זוהי תודעת הגלות, המצטיירת בעיני השרוי בה כיחידה עצמאית בעלת מערכות חיים וקיום משלה. האמנם ניתן לפרוץ את המעגל? האפשר להתפלל ולהתחבר אל ה' יתברך גם מתוך גבולות העולם הזה? זוהי קושיית הגלות - גלות הנשמה בגוף, גלות ישראל לבין האומות, גלות הא-להי היורד אל העולם הזה.

² עיין בדברי המהר"ל, תפארת ישראל פרק לא, שם הוא עומד על משמעות המספר שבעים כמספר המבטא התכללות ושלמות של הריבוי.

³ על שתי דמויות נוספות מספרת הגמרא שלפנינו: אבא חלקיה, וחנן הנחבא, נכדיו של חוני אשר דמותם כדמותו ושמותם אף הם מעידים על כך. גם הם מצויים במתח שבין "אבא" ו"חנן" הנותנים ומרעיפים על העולם הזה ובין "חלקיה" ו"הנחבא" המסתתרים בצל ה'. רבי חנינא בן דוסא, אשר הוזכר ואשר קרוי גם הוא בלשון חן ותחנונים, שרוי גם כן באותו מקום. על אבא חלקיה, חנן הנחבא ורבי חנינא בן דוסא מספרת הגמרא המצוטטת לעיל בהמשכה, סיפורים בעלי אופי פנימי זהה.

⁴ ירמיהו כט ה-י

ה'חרובים, משישרשו'

יום אחד היה הולך בדרך - יום נוסף של התחבטות, יום נוסף של הליכה בדרך המבקשת את יעדה. ועל אם הדרך פוגש חוני אדם נוסף - "ההוא גברא" (כך בלשון הגמרא) - אשר גם הוא תר אחר פתרון לאותה קושייה המייסרת את חוני.

מי הוא "ההוא גברא"? דמות אגדית נוספת מצאנו, והיא לובשת צורה ופושטת צורה - אליהו הנביא זכור לטוב. "ההוא גברא" - אותו אדם - הוא אותו אליהו הנדמה, פעם כערכי ופעם כפרש, פעם כאחד מחשובי המלכות ובפעמים אחרות כיהודי פשוט.

חוני עומד ומתבונן באליהו ובדרכו. אליהו הוא זה אשר פרץ את גבולות העולם הזה ועלה בסערה השמימה, שם מצא את אשר חיפש. השמים - ההסתכלות הא-להית הסוקרת את הדורות כולם מריש ועד כלה, ואשר רואה את הכל כמקשה אחת של שלימות א-להית אשר אין בה שום צד חיסרון כלל. ההתרוממות להתבוננות שכזו על העולם הריהי עוברת למקום בו אין כלל גלות.

אליהו עוסק בנטיעת חרוב, עץ אשר טוען פירות לשבעים שנה. עבור נוטעו נושא העץ חורבן, מי שנטעו בדמעה לא יזכה לראות ברכה בעמלו, ולא ירון בפירותיו. אולם, שרשרת הדורות - היא רואה פרי בעמל הרב. כאשר כל דור נוטע לבאים אחריו, רצופה ההיסטוריה כולה בפירות החרוב מבלי הפסק כלל.

לשם כך דרוש החיבור, תפקידו של אליהו המשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, והקושר את הדורות זה בזה. אולם, כל דור נצרך להיחרב כדי לשוב ולהגלות בדורות שלאחריו, וזה נבנה מחורבנו של זה. אותו חרוב הניטע כעת ייתן פירותיו רק כעבור שני דורות. הדור הבא הוא עדיין טבעת בשרשרת האחוזה בטבעת של הדור הזה, אך הדור שלאחריו אינו קשור בשום קשר עצמי לדור הנוכחי.

נקודת ההתבוננות השמימית הרואה רק כי "מלאו פני תבל תנובה", מבחינתה, גם שבעים שנות גלות הן, אמנם, חלום - דמיון אשר יסודו בשקיעה בקטנות ובגבוליות. זוהי נקודת מבטו של אליהו אשר מצא את מקומו בשמים, מופשט מכל דמות וצביון ממשיים ומעבר לגדרי החיים והמוות המוכרים לנו, אליהו אשר עובר בין הדורות כולם ומופיע בכרית המילה, בשעה שדור חדש נולד. מבחינתו של אליהו השקפה שכזאת על המציאות, היא היא הפתרון המבוקש.⁵

⁵ חרוב - לשון 'חורבן', לשון 'חרבה' (יובש), וכן לשון 'חֶרֶב' אשר ככל הנראה על שם צורתו הדומה לה קרוי החרוב בשם זה. 'חרוב' הוא גם לשון 'חורב' - הר אשר אליו צעד אליהו ארבעים יום וארבעים לילה. זהו הר אשר בו נתנה תורה לישראל. הסתכל באורייתא וברא עלמא - התורה היא המבט הכולל בתוכו את המציאות כולה, והתורה היא זו אשר נתנה לכללות נשמות ישראל לרורותיהם. וכשיכול אותיות... סוד החרוב הריהו בחיבור ובקישור הדורות זה בזה, אולם אופיו של פתרון זה, יסודו בבריחה מהעולם הזה, הגבולי...

ראוי להזכיר גם את מבנהו של החרוב - שרשרת פירות האגודים במעטפת אחת. וכן הזמן אשר ממנו החרובים נחשבים כפרי מבחינה דינית (לעניין איסור קציצת אילן בשביעית) הוא - "משישרשו - משיראו בהן כמין שרשרות (רש"י)" (ברכות דף לו ע"ב).

מעניין להוסיף כי אכן ישנם זנים מסוימים של עץ החרוב אשר נותנים פירותיהם לאחר שבעים שנה בלבד, ואלו דווקא, הם הזנים המתוקים ביותר של החרוב (כך שמעתי מפי ד"ר זהר עמר).

"האם פשוט לך כי תחיה שבעים שנה?" - שואל חוני העומד מן הצד ומתבונן - "האמנם ביכולתך לבקוע את מעגל הגלות?". "כן" - משיב לו אליהו - "אך בדרכי שלי, בדרך השוורת את אבותי עמי ועם בני".

אמת, מארץ תצמח

חוני אינו מסתפק במענה שכזה. זהו פתרון "קל מדי" מבחינתו. את התשובה לשאלתו מחפש חוני כאן, בתוך העולם הזה על גדריו וגבולותיו, בתוך המעגל העכשווי לברו. אליהו הוא זה אשר עצר את המטר, ומן השמים הוריד אש שליחכה אף את המים. חוני איננו מוכן להחריב את העולם הזה, הוא נותן ומעניק לו וחונן אותו בגשם.

ישב וכרך לו לחם. חטפתו שינה, נרדם. חזרה עליו שן סלע, נכסה מהעין וישן שבעים שנה - בנקודה זו מתפצלות דרכיהם של חוני ואליהו. חוני בוחר להתיישב בעולם הזה. הוא אינו נוטע דבר, ובודאי שלא חרוב. במקום זאת הוא אוכל כריך לחם. לא השקעה לטווח ארוך, אלא סיפוק צרכי העולם הזה "כאן ועכשיו"⁶. הוא אינו עולה השמימה, אלא משליך עצמו אל הגבולי. וכשהוא מצידו פסיכי לגמרי, חוטפת אותו שינה, ושן הסלע מכסה אותו עד כי הוא בלוע לגמרי במעבה האדמה, והוא כמת בתרדמת הגלות בת שבעים השנים⁷. מכאן הוא רוצה לבקוע את מעגל הגלות, מתוך הדומם התחתון אשר דווקא הוא שטומן בחובו את הנצח, בהיותו היחיד בחטיבת הדומם-צומח-חי-מדבר אשר הינו הווה שאינו נפסד (למראית עין).

כעבור שבעים שנה, כעבור שנות חיים, מתעורר חוני. מפגש מחודש נערך כעת בין חוני לאליהו. לאחר שנפרדו איש איש לדרכו, שבות דרכיהן להיפגש ולעמוד למבחן. חוני, אמנם שב והופיע מתוך מעבה האדמה. ובאותו מקום אליו מתעורר חוני נמצא גם "אותו אדם" - "ההוא גברא". חוני אינו מודע לאשר קרה, מכיר הוא רק את אשר ישנו פה, אין כוחו בהתכוננות על פני דורות. "ההוא גברא" נדמה בעיניו כמי שעמד באותו מקום זה עתה ונטע חרוב, והנה כעת, הוא מלקט את פירותיו. "אתה הוא ששתלחתי" - שואל חוני - "כיצד הגעת אתה לכאן, למקום בו נלקטים הפירות, למקום הגאולה?" "בן בנו אני" - הוא נענה. "לא הבחנת בכך" - אומר לו אליהו - "אך הדורות התחלפו זה בזה, וכעת הגיע הזמן לקטוף את פירות הדורות הקודמים. ומה שאני נדמה לך כאותו שנטע את החרוב, אמנם כן, הרי אמרתי לך שאבותיי שתלו לי, ולא רק חורבן יש בכל דור אלא אף גאולה. כל דור אינו חרב בלבד, אלא אף מלקט פירות. אתה, חוני, צמחת לכאן מתוך האדמה, ואני, ואתה, אני הגעתי משמי שמים". אליהו פרץ את הגלות על-ידי שרשרת הדורות, על-ידי המעבר מאב לבן בנו. ובהסתכלות שמימית זו, השרשרת כולה היא יחידה אחת, אשר אותו אליהו מופיע בה שוב ושוב.

"אם כן, משמע שישנתי שבעים שנה" - רק כעת מעכל חוני את אשר התרחש, רק כעת הוא מבין כי שנתו אמנם ארכה שבעים שנה. הוא פוגש לפניו דור חדש לגמרי, בני בניו

⁶ וכן אומר דוד "ולחם לבב אנוש יסעד" - הלב והאנושיות הם מסממניו הבולטים של העולם הזה.

⁷ שן... שינה... שנה...

של הדור הקודם. מבחינתו הפרטית הוא אכן ניצח את הגלות, הוא התעורר משינה בת שבעים שנה, אשר כעת היא רק חלום עבורו, אפיזודה חולפת. אך מה לגבי שאר העולם?

תם, אך טרם נשלם

חוני, פונה להתכונן בעולם הסובב אותו. הוא מביט בחמורו ורואה כי הפך עדרים עדרים. "אין עם מי לדבר". העולם הזה, עולם הטבע החי את חיי החומר מתפורר כולו. מסתבר כי הוא אינו מסוגל לעמוד בשינה בת שבעים שנה.

הוא פונה אל ביתו - "ביתי הוא מבצרי" - אותו בית ממשיך להתקיים, זהו הדומם הנצחי, אותה אבן אשר כיסתה אותו משך כל שנתו. אך מה מתרחש בתוך הבית פנימה? "בנו של חוני, האם קיים?" - הוא שואל בבקשו דבר אשר עדיין קשור ומחובר אליו, משהו האחוז בטבעת שלו, במעגל שלו. אולם גם שם מצפה לו אכזבה - "בנו איננו, בן בנו ישנו", ובן בנו, כפי שכבר הזכרנו, הוא חוליה נפרדת לגמרי בשרשרת.

אמר להם: "אני הוא" - כעת מנסה חוני להכניס את כל בני ביתו אל אותו המעגל בו הוא מצוי ואשר בו ניצח את קושיית הגלות. ובכל זאת - לא האמינוהו - מן הסתם היה יכול חוני להוכיח בראיות ניצחות את זהותו, ברם, הבעיה עמוקה מכך. אין באפשרותם של בני ביתו של חוני להתכנס עימו למקומו, הם כולם חוליות בשרשרת הדורות ואין איש מהם יכול לבקוע בעצמו את המעגל בו הוא מצוי.

בבית-המדרש רואה חוני את המוצא האחרון מבחינתו. בית-המדרש, הוא מקום הפתוח לאור הא-להי. גם כעת, כאשר חוני עולה לבית המדרש, מאירות השמועות, בית-המדרש "חש" בנוכחותו של חוני. זהו מקום המכיר היטב את אותם חיי עולם, חיי נצח, הנטועים בתוכינו, זהו כלי הקיבול למה שמעבר לגדרי העולם הזה. כאן כלולים הדורות כולם מאדם הראשון דרך אברהם אבינו, התנאים והאמוראים, כולם מקובצים אל מקום אחד - פער הדורות מדולג ונעלם. ושוב מנסה חוני לומר "אני הוא" בתקווה כי סוף סוף ימצא מישהו אשר יוכל להכניסו בסודו, סוד הפריצה אל הנצחי שבעולם הזה. אך לא. גם כאן אין מי שמבין את חוני כראוי. אמנם השמועות מאירות, אמנם מסוגלים חכמים לראות כי חוני אכן שרוי במקום עליון הרבה יותר, אך הם מוכרחים להודות כי אין הם שייכים לשם. מצידם הם רק חוליה נוספת בשרשרת. הם נוגעים באותו אור א-להי, באותם חיי עולם, אך רק כפי שאלו נטועים בהם, נטיעה הדורשת חורבן וצמיחה מחדש.

אמר רבא: הוא שאומרים האנשים 'או חברותא או מיתותא' - חוני אשר לא מצליח בשום אופן להגשים בעולם הזה את אותה מדרגה בה הוא שרוי, בוחר לבקש רחמים ולמות. שתי אפשרויות הן - חברותא או מיתותא, חיבור או חורבן - קשר החוליות הנצחי והשלם או החוליה הבודדת הנפסדת. חוני בוחר למות מחריב עצמו והופך גם הוא להיות חוליה נוספת בשרשרת הדורות כולם. ייתכן ולולא היה מבקש רחמים ומת היה מסתובב בינותינו עד עצם היום הזה. אך מה היה הטעם בכך? איך אפשר לחיות אלפי שנים בעולם בו אין איש המבין אותך באמת?

ובכל זאת משהו נשאר לנו מחוני המעגל, משהו אשר הינו למעלה מגדרי חיים ומוות. "הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא" - אליהו מצוי

כשמי שמים, והשמים הם הכלי גבול... אולם יום ה' הגדול והנורא הוא זה אשר בו יופיע כבוד ה', ייגלה הכלתי בעל גבול כמלוא פארו בתוך העולם הזה, על גבולותיו וקטנותו, זוהי בקשתו של חוני המחפשת את התגשמותה.

אליהו הוא העוסק בשרשרת, בחיבור החוליות זו לזו. זהו עמוד השדרה של ההיסטוריה כולה. אולם חוט השדרה אשר בו דופק החיים, את החוט הפנימי השזור לאורך השרשרת כולה - אותו ביקש חוני המעגל. תקוות חוט זה נושאת בחובה את סודה של השרשרת כולה המתנשאת מעל כל גלות ומצר, כפי שזו גנוזה בשלמותה בכל חוליה אף בשעה שהיא עומדת לבדה.